

Yunan Bağımsızlık Düşüncesinin Tarihi Temelleri ve Tripoliçe Katliamı

Musa GÜRBÜZ
ASAM Türkiye Araştırmaları
mgurbuz@avsam.org

Prof. Dr. Mustafa TURAN
Gazi Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
mturan@gazi.edu.tr

Özet: 19. yüzyıl Osmanlı Devleti için adeta bir isyanlar çağı olmuştur. Osmanlı Devleti ile ilgili hemen hemen bütün politikaların merkezinde yer alan isyanların genel ve ortak sebeplerinin yanı sıra her birinin kendine münhasır sebepleri vardır. 1821 tarihinde Mora'da başlayan başkaldırıyı, Fransız İhtilali'nden mülhem salt milliyetçilik fikrinin bir tezahürü olarak görmek eksik olacaktır. Avrupa'yı yeniden yaratma fikrine kapılan Batılı aydınların Yunan düşüncesine hayat kazandırarak hümanizm ile oryantalizmi telif etmeleri, tabii olarak Yunan bağımsızlık düşüncesine tarihi bir derinlik kazandırmıştır. Kısa sürede fikri ve siyasi gelişimi dini mesajlarla besleyen Ortodoks Kilisesi de Yunan milliyetçiliğinin dini-fikri-fiili merkezi durumuna gelmiştir.

Yüzyıllarca Osmanlı toplumu içinde imtiyazlı bir konumu muhafaza etmiş olan Yunan/Rum reayanın ne kadar zayıf olursa olsun Osmanlı Devleti'ne karşı başarı elde etmesi mümkün olamazdı. İsyanın başarıya ulaşmasındaki en önemli etkenin, başta Rusya olmak üzere Batılı devletlerin Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslim unsurları tahrik etmeleri olduğu görülmektedir.

Mora'nın merkezi olan Tripoliçe'de isyanın başlaması ile isyancıların, burada yaşayan Türklere yaptıkları mezalim daha sonraki dönemlerde tekrarlanan bir olgu olarak karşımıza çıkacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yunan isyanı, katliam, soykırım, Tripoliçe, Mora.

The Historical Bases of the Greek Ideal of Independence and the Tripolitza Massacre

Abstract: The 19th century can be regarded as an era of uprisings for the Ottoman Empire. Whilst almost all political aims directed at the Ottoman Empire have lead to uprisings which are similar in there general and cumulative reasons; each has special reasons in and of themselves. To state

that the Peloponnesian uprising of 1821 was a derivation of the nationalist expression of the French Revolution would not be acceptable. The idea of reinventing Europe by revitalizing the ideals of Greek thought through an amalgamation of humanism and orientalism naturally contributed to the creation of a historical facet to the ideal of Greek independence. This ideal and its political reflection was, in a short time, bolstered through religious messages adopted by the Orthodox Church. This lead to the Orthodox Church taking center stage in all things associated with Greek nationalism in terms of religion, thought, and action.

It would have been impossible for the Greek minority, who had for centuries safeguarded its special treatment within the empire, to be successful against the Ottoman Empire regardless of how weakened the Empire had become. The most prominent reason behind the success of the uprising can only be summed up by the explicit provocation of non-Muslims living on Ottoman soil against the central authority by, firstly Russia, and other European nations.

10

As the uprising started in Tripolitza, which was the center of Peloponnesia, the rebelling Greeks massacred the Turks living in the area; sadly a reoccurring theme in similar periods that were to come.

Key Words: *Greek rebellion, Massacre, Genocide, Tripolitza, Peloponnesia.*

Giriş

Milletlerin kendi kaderlerini tayin etmeleri fikrinin uluslararası politikada kabul görmeye başlaması umumiyetle 1789 Fransız İhtilali'ne bağlanmaktadır. 19. yüzyılda kurulmaya çalışılan yeni dünya düzeninde “tabii haklar ve özgürlükler”in politik merkeze yerleşmesi sebebiyle Osmanlı Devleti’nde ortaya çıkmaya başlayan isyanların nedeni salt fikri bir gelişimin tezahürü olarak ifade edilmek istenmiştir. 17. yüzyılın ortalarından itibaren hemen her alanda çözülmeye başlayan Osmanlı Devleti’ndeki gerilemenin Fransız İhtilali’nden sonraki yıllarda gözle görülür bir hal alması sebebiyle Osmanlı toplumunda baş gösteren karışıklıkların nedeni yine Fransız İhtilali’nin yaydığı fikirlerle açıklanmak istenmiştir. Oysa 1789’dan önce büyük devletlerin Osmanlı Devleti’ne yönelik politikalarına ve Osmanlı toplum düzenine bakılırsa meselenin “tabii haklar ve

özgürlükler”in ötesinde siyasi bir mesele olduğu anlaşılmaktadır.

19. yüzyılın başlarında özellikle Balkanlarda birbiri ardınca baş gösteren isyanlar farklı sebeplerle açıklanabilir. Ancak Osmanlı Devleti’nin zayıflamasıyla birlikte Osmanlı hukuku ve toplum yapısının, gayrimüslim unsurların ayrılma temayülünü belirgin hale getirdiğini de görmemiz gerekmektedir. Özellikle Osmanlı devleti/toplumu içinde önemli ve imtiyazlı bir konumda bulunan Rum unsurun bağımsızlık düşüncesine kapılması için uygun bir ortam kendiliğinden oluşmuştu. Aydınlanma çağının başladığı bir dönemde Yunan düşüncesine yeniden hayat kazandırarak Avrupa’yı yeniden yaratma fikrine kapılan Avrupalı aydınların Helen medeniyetine dair hissiyatları ve çalışmaları, Rum unsuru heyecanlandırdığı gibi kurulmak istenen yeni dünya düzeninde büyük devletlerin emperyalist gayelerini de adeta meşrulaştırmıştır. Bu heyecan ve büyük devletlerin desteği ile Bizans ve Pontus topraklarında (!) bağımsız bir Yunan devleti kurmayı isteyen Megali İdea, bu topraklarda tek bir Türk ve Müslüman bırakılmamasını hedef göstermekte gecikmeyecektir. Kilisenin de marifeti ile dini ve milli bir karakter alan isyanı başlatan Rumların, öncelikle Mora’da yüzlerce yıl birlikte yaşadıkları Müslümanları ve Türkleri külliye yok etmek istedikleri görülecektir.

1. Osmanlı Toplumu İçinde Rumlar

Rumlar, Osmanlı Devleti’nde Fatih Sultan Mehmed devrinden itibaren diğer tâbi Hıristiyan unsurlara göre bir takım imtiyazlara sahip bulunuyorlardı. Devlet yönetiminde Rumlara Divan ve Elçilik Tercümanlıkları¹, Eflak ve Boğdan Voyvodalıkları gibi son derece önemli görevler verilmekteydi. Fatih Sultan Mehmed’in verdiği imtiyazlarla Ortodoks Kilisesi’nin yüksek makamlarını elde etmiş olan Rumlar, böylece Balkanlar’daki diğer Hıristiyan halklara göre daha üstün bir konuma yükselmişlerdi.² O zamana kadar sadece ruhanî lider olan patrikler, artık padişahın koruyuculuğunda, kendi dinî topluluğunun birçok dünyevî işlerinin de tartışmasız yöneticisi olmuşlardı. Ortodoksların evlenme, boşanma, miras gibi özel hukuk meseleleri

1 16. yüzyılda Divan-ı Hümayun tercümanlarının büyük bir kısmının Müslümanlığı kabul etmiş Macar, Leh, İtalyan, Alman ve Rum asıllı kişilerden mürekkep olduğu; 17. yüzyılın ortalarından itibaren Rumlardan dil bilenlerin görevlendirildikleri, Köprülü Fazıl Ahmed Paşa zamanında Sakızlı bir Rum’un Divan-ı Hümayun baş tercümanlığına getirildiği, 1821’e kadar da bu nazik görevin Fenerli Rum beylerinin uhdelerinde kaldığı bilinmektedir. Bu konuda bkz. Cengiz Orhonlu, “Tercüman” maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, MEB yayını, C. XII/1, İstanbul, 1993, s. 177.

2 Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Türkiye Tarihi*, c. IV, Ankara:1992, ss.185–186.

ve Ortodokslar arasındaki her türlü anlaşmazlıklar da Patrik veya yetki verdiği papazlar tarafından çözümleniyordu.³ Öyle ki, Patriğin Osmanlı Devleti içinde ve dışındaki Hristiyan topluluğun lideri konuma gelmesi ve bu konumunun devletçe de kabul görmesi, cemaatini ilgilendiren konularda Divan'da söz hakkı kazanmasını beraberinde getirmiştir.

Osmanlı Devleti'ndeki Rum köylüsüne, dil ve dinî hürriyetle birlikte mülkiyet hakkı tanınmış olması, ülke sınırları içinde güvenli ve müreffeh bir hayat sağlamıştı. Avrupalı tarihçilere göre 19. yüzyıl başlarındaki Osmanlı-Rum köylüsü Batı Avrupa'daki köylüden daha güvenli ve bolluk içinde yaşıyordu. Yine kıyı kentlerde ve adalarda yaşayan, ticaret ve gemicilik yapan Rumlar, köylüye göre daha iyi yaşama imkânlarına sahiptiler.

Bu imkânlar onlara, Akdeniz ticaretinin büyük bir kısmını ellerine geçirmeleri fırsatını vermiş; zamanla önemini kaybetmiş olan Venedik Cumhuriyeti'nin Doğu Akdeniz'deki ticarî konumlarını ele geçirmelerini sağlamıştır.⁴ Ayrıca Osmanlı Devleti bayrağı altında ticaret yapan Rum tacirleri, ticaret gemilerine Rus bayrağı çekme hakkını aldıktan ve böylece kapitülasyonlardan faydalanma imtiyazını elde ettikten sonra Osmanlı ve Rus ürünlerini (özellikle buğday) Avrupa'ya taşımaya başladılar. Bu şekilde himaye gören bir gurup olarak çifte yurttaşlık statüsünü elde etmiş olan Rumlar⁵, 1816 gibi erken bir tarihte 600 kadar ticaret gemisine sahiptiler. Ayrıca Kuzey Afrika korsanlarından korunmak amacıyla Osmanlı Hükümeti'nden izin almak suretiyle bu gemilerin silahlandırılması da güvenli hareket etmelerini sağlıyordu.⁶ Böylece Rum müteşebbisler, Odessa'dan Marsilya'ya, İzmir'den Londra'ya kadar geniş bir alanda deniz ticaretinde önemli bir paya sahip oldular. 19. yüzyılın başlarında Mora, Selanik ve bazı adalardaki Rum tebaanın bilhassa tüccar sınıfının yabancı devlet konsolosluklarından

3 Coşkun Üçok, "Osmanlı İmparatorluğu ve Rum-Ortodoks Kilisesi", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri-Bildiriler Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri [20 Temmuz 1974'e kadar]*, Ankara 1986, s.191; Bkz. Süreyya Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, İstanbul: 1980, s.46.

4 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.V, Ankara:TTK, 1988, s.107.

5 Ege ve Karadeniz'de dağılmış olan tüccar topluluklarının örgütlü faaliyetleri Yunan bağımsızlık hareketinin sonucunun belirlenmesinde ciddi bir rol oynamıştır. Ticaret firmalarıyla başlayan Rum sermayesi zamanla finans kurumlarına dönüşmüştür. Rum tüccarlar biriktirdikleri paraları bankacılığa yatırarak faaliyetlerini bu alanda da sürdürmüşlerdir. Bu faaliyetler neticesi Yunan Krallığı'nın kuruluşu bir hayli yol kat etmiştir. Bkz. Reşat Kasaba, *Dünya, İmparatorluk ve Toplum Osmanlı Yazıları*, Çev. Banu Büyükkal, İstanbul: 2005, s.80.

6 Yücel-Sevim, *Türkiye Tarihi*, c.IV, s.186, Nuri Ünlü, *Anahatlarıyla İslâm Tarihi, Başlangıcından 1918'e*, İstanbul 1984, s. 306 Bu durum Rumların kısa sürede 15.000'e yakın tayfa ile 8.000'e yakın top edinmelerine fırsat verdi. Kısacası isyan için gemi, tayfa, top hepsi hazırlanmıştı. Bkz. Nadir Yaz, *Ağlayan Batı Trakya*, İstanbul 1986, s.95.

temin ettikleri patenta ve pasaporta kağıtları ile Osmanlı reayası olmaktan çıkmak gayreti içinde oldukları görülmektedir. Böylece Rum tüccar, hem vermekle mükellef oldukları vergiden kurtulmakta hem de yabancı devletlere kapitülasyonlar çerçevesinde müsaade edilen hak ve imtiyazlardan da yararlanabilmektedirler. Osmanlı Devleti, Rum tüccarın ellerindeki patenta ve pasaporta kağıtlarının muteber olmadığını ilan etse de yabancı devletlerin konsoloslarının gayri Müslim reayayı himaye etmelerinin önüne geçememiştir.⁷

İstanbul'un fethinden önce şehrin ticari hayatında Venediklilerden sonra en büyük etnik grup Rumlardı. Rumlar, her ne kadar perakende ticaret ve gemi taşımacılığı dışındaki sektörlerde İtalyan tüccarının gerisinde iseler de uluslar arası ticaret ve bankacılıkta aktiftiler. İstanbul'un fethedilmesinden sonra ticari hayatta İtalyanların yerini Rumlar almışlardır. Zengin Ceneviz ailelerinden çoğunun şehri terk etmelerine karşılık pek çok zengin Rum fetihten sonra Galata'da varlıklı burjuva yaşantısını devam ettirmiştir. Rumların iktisadi hayattaki durumları sadece ticaret ile sınırlı kalmamış, hükümet adına birçok Rumun mültezimlik yaptığı görülmektedir. Mesela Mihalis Kantakuzenos'un 1578 yılında sarayında efsanevi bir serveti, yüz hizmetçisi, kırk gulamı ve haremının bulunduğu düşünülürse Osmanlı toplum yapısı içinde Rumların ekonomik durumlarının fevkalade olduğu hemen anlaşılmaktadır.⁸

Yurtdışında Macaristan'da, Peşte'de, Viyana'da, Trieste'de, Marsilya'da ve Londra'da yaşayan Rum tüccar, Yunan bağımsızlık hareketine büyük katkılarda bulundukları gibi İstanbul, Selanik, İzmir, Sakız Adası ve Pathmos kolejlerinin oluşmasına da destek verdiler.⁹

İstanbul'da oturan Fenerli Rumların, devletin bazı idari işleriyle görevlendirilmeleri gelenek haline gelmişti. Divan-ı Hümayun Tercümanlığı, neredeyse Fenerli Rumlara münhasırdı. Bunların konakları, hatta sarayları ve bağları devlet tarafından temin ediliyordu.¹⁰ Osmanlı Devleti'nin dış ilişki-

7 Bu konuda bkz. Fatih Tayfur, *Osmanlı Belgeleri Işığında 1821 Rum İsyanı ve Buna Karşı Oluşan Tepkiler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: 2003, ss. 105-108.

8 Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300-1600*, c.I, İstanbul: Eren, 2004, ss. 260-262.

9 Nicolae Jorga, *Osmanlı Tarihi*, c.V, çev. Nilüfer Epeçli, İstanbul: Yeditepe yayını, 2005, s. 209.

10 Ahmed Refik, *Eski İstanbul Manzaranları [1553-1839]*, Sadeleştiren: D. Gürlek, İstanbul: 1998, s.103.

leri Fener beylerinin çocukları tarafından yürütülür hale gelmişti. Rum beylerinin İstanbul'da, Bükreş'te ve Korfu'da kolları vardı. Bu arada İstanbul'da yaşayan Fenerli Rumlar da Montesquieu, Racine, Voltaire gibi Fransız yazar ve düşünürlerinden tercümeler yapmakta, gençlerini Avrupa üniversitelerine göndermekte, oralardaki fikir hareketleri ve ilim adamlarıyla temas halinde bulunmaktaydılar.¹¹

Avrupa'da oluşan yeni düşünceler, bilhassa milliyetçilik düşüncesinin, hızla Osmanlı toplumunda yayılmaya başlamasıyla birlikte Rumların Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarının zayıflaması kaçınılmazdı. Bu fikrin gelişmesinde ve Rum cemaati içerisinde kabul görmesinde Paris'te öğrenim gören Kora-yiç, Antimos Gazis, Konstandinos Laskaris ve Trakyalı Şair Regas'ın önemli bir rol oynadıkları görülmektedir.¹²

Burada daha önemli olan husus, Osmanlı Devleti'ndeki müreffeh durumlara rağmen Rumların, Osmanlı hâkimiyetinin geçici olacağını düşünüyor¹³ olmalarıdır. Rumlara göre bu topraklarda tek hükmedecek güç Doğu Roma İmparatorluğu olabilirdi. Başka bir milletin kendilerine hâkim olması onlara göre bir çeşit gasp sayılırdı.¹⁴ Anlaşılabacağı gibi milli ve bağımsız bir devlet kurmak gibi düşünceye sahip olmayan Rum unsurdaki bu düşünce, büyük devletlerin takip ettikleri politikalarla kısa zamanda değişecek ve mesele bağımsızlık yönünde gelişecektir. Osmanlı Devleti'nin zaafları sebebiyle Osmanlı toplumu içindeki durumları Rumların isyan etmeleri için uygun bir zemin hazırlayacaktır.

2. Rusya'nın Rum Politikası

Alman Mareşal Münnich tarafından Çariçe Anna İvanovna (1730-1740)'ya gönderilen bir raporda, bütün Greklerin Çariçe'ye hükümdarları gözüyle baktıklarından bahsedilmekte, Onların şevk ve umutlarından yararlanarak İstanbul üzerine yürünmesi gerektiği ifade edilmektedir.¹⁵ Bu ifadeler Os-

11 Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı [1821-1922]*, Ankara: TKAE Yay. 1988, s. 5.

12 Şükrü Sina Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri [1821-1993]*, Ankara: 1993, s. 25; Şair Regas sadece ihtilal şiiirleri yazmakla kalmadı. Napoleon Bonaparte ile temas kurup, güneydoğu Avrupa'ya [Yunanistan'a] özgürlük getirmesi için onu teşvik etti. Bkz. R.Kasaba, *Dünya, İmparatorluk...*, s. 100.

13 T. Tankut Soykan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler*, İstanbul: 2000, s.208.

14 A. Cevdet Paşa, *Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler*, c. II, İstanbul: MEB, 1994, s. 211.

15 Nurettin Türsan, *Mora Ayaklanmaları ve Yunan Bağımsızlığı*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1994, s. 3

manlı Devleti'ni zayıflatmak ve yıkmak için Greklerin, Osmanlı toplum yapısının bir zaafı olarak görüldüğü anlamına geliyordu. Rusya açısından bakılırsa meseleyi daha gerilere götürmek mümkündür. Fransız İhtilâli'nden önce Rusya'nın Osmanlı Devleti'nde yaşamakta olan Rumlar üzerinden bir politika takip etmesi, Rumları bağlı bulundukları devlete karşı tahrik ve teşvik etmesi üzerinde durulması gereken bir husustur. Zaten Pan-Slavist bir politika takip etmekte olan Rusya¹⁶ Doğu Roma'yı ihyâ ederek Ortodoks Hristiyanların hâmisî durumuna gelmeyi düşünüyordu.

18. yüzyılda Eflak ve Boğdan Voyvodalıklarına Fenerli Rum beyleri ve bilhassa bu beylerden Divan-ı Hümayun tercümanları arasından tayin edilmeye başlanmış ise de bundan en çok Rusya'nın istifade ettiği görülmektedir. Çünkü azil ve bazen de ceza görmeleri voyvodaları, himaye ümidiyle Rusya'ya meylettirmiş, Rusya tarafından himaye de görmüşlerdir.¹⁷

Çar Deli Petro, Rus Millî Politikası'nı belirlediği vasiyetnâmesinde Rumlar üzerinde izlenmesi gereken siyaseti şöyle belirlemiştir:

“Macaristan'a, Türkiye'ye ve Polonya'nın güneyine yayılmış bulunan ve dinî bakımdan da birlik arz etmeyen veya tarikatlara ayrılan Yunanlılar üzerinde dinin üstün nüfuzundan faydalanmalı, bütün aldatıcı yollarla onları kendimize bağlamalı, onların hâmisî olarak tanınmalı ve ruhanî bir üstünlük unvanı kazanmalıyız. Bu bahâne ve onların vasıtasıyla Türkiye hâkimiyet altına alınacaktır. Ne kendi kuvvetleriyle ve ne de siyasî bağlantıları ile artık tutunamayacak ve kendiliğinden boyunduruk altına girecektir.”¹⁸

Petro, vasiyetnamesinden de anlaşılacağı gibi Osmanlı hâkimiyeti altındaki Rum unsuru dini bakımdan nüfuz altına almak suretiyle Osmanlıyı parçalamayı düşünmüş ve bu yönde bir politika takip etmiştir.

Bu siyaseti gereği Rusya, Mora'da ayaklanma çıkarmak için kilise ve propa-

16 Yusuf Akçura Rusya'nın takip etmeye çalıştığı politikayı şöyle belirtmektedir: “ Rusya, Balkanları geniş imparatorluğuna ilhak ile, şimal ve cenup Slavlarını birleştirecek, böylece Ayasofya kubbesine haç dikerek Ortodoksluğun meydana geldiği beşiği, yani Rusların dinlerinin çıktığı yeri, Mescid-i Kamame'yi (Hz. İsa'nın gömüldüğü iddia olunan kabir üzerine inşa edilen ibadet mekânı) idareleri altına alarak, Hristiyanlığın membaini memleketinden sayılır kılacak ve bu suretle, hemen hepsi fazlasıyla dindar tebaasının kalp ile diledikleri en yüksek bir emellerini, dinî ve ruhî bir emeli gerçekleştirecekü.” Bkz. Yusuf Akçura, *Üç Türz-ı Siyaset*, Ankara: Lotus Yay., 2005, s. 52.

17 F. Tayfur, *Osmanlı Belgeleri...*, s. 17.

18 Kadir Mısıroğlu, *Moskof Mezâlimi*, c. I, İstanbul: 1992, s.113.

ganda yolu ile faaliyetlerde bulunmuş, çok sayıda ajan ve bol miktarda para göndererek halkı isyana teşvik etmiştir. Çariçe II. Katerina ile Avusturya İmparatoru II. Josef arasında Osmanlı Devleti'nin paylaşılması amacıyla hazırlanan Grek Projesi¹⁹ de I. Petro'nun belirlediği politikanın devamından başka bir anlam taşımaz.

Anlaşılabacağı üzere Rumları Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik etmek için Rusya'nın özel bir gayreti söz konusudur. Esasen Rusya'nın bu gayretleri çok daha önce başlamıştır. 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Baltık'tan gelen bir Rus donanması Mora halkını ayaklanmaları için teşvik ettiği, 1770'de başlayan ve genişleyen ayaklanmalarda Müslüman katliamı yaşanmıştır.²⁰ 1806 yılında İpsilanti, birçok Romen'in yanı sıra Rusya'dan gelen Rumlar arasından 3-4 bin kişiden oluşan bir ordu kurdu. Albay Nikola Pangal komutasında bu ordu daha sonra Rumların toplanma merkezi olacak olan Makedon cephesini oluşturdu.²¹ Sırpların isyan ettikleri bir tarihte Rumların da isyan için hazırlanması ve Rusya tarafından askeri destek sağlanması Rusya'nın düşündüğü politikayı fiiliyata koymaya çalıştığını göstermektedir.

3. Avrupalı Aydınlar

Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı fikirler, Fransızların askerî başarılarıyla birleşince, Osmanlı Devleti için de oldukça tehlikeli ve yıkıcı bir güç durumuna gelmiştir.

1797'de imzalanan Campo Formio Antlaşması ile Venedik Cumhuriyeti'ni parçalayarak Adriyatik kıyılarında Venediklilere ait olan pek çok yeri ele geçiren Fransa, vakit geçirmeden Osmanlı Devleti'nin Yunan tebaasına yönelen propaganda faaliyetlerine başlamıştır. Fransızlar bu propagandalar sırasında eski Helenlerin muhteşem başarılarından ve hürriyetlerinden bahseden konuşmalar ve kutlamalar düzenlemek suretiyle geçmişten yeniden canlandırma sözünde bulundular.

19 Trandafir G. Djuvara, *Türkiye'nin Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281-1913)*, çev. Pulat Tacar, Ankara., 1999, s. 203 vd.; Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türkiye'yi Parçalama ve Paylaşma Plânları*, İstanbul: 1999, s.52 vd.

20 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV/ I, Ankara: TTK 1988, ss. 394-395.

21 Ancak bu Yunan-Makedon Gönüllüler Alayı 1807 yılında tafiye edilmiş ve Pangal Rusya'ya dönmüştür. Bkz. N. Jorga, *Osmanlı Tarihi*, V, s. 209.

Neticede Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı "İnsan Hakları Beyannamesi" ile Napoleon'un Rumlar arasında yaptığı milliyetçilik telkinlerinin, Rumların Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmalarındaki etkisi inkar edilemez. Napoleon Bonaparte, Yunanlıların asli benliklerini depreştirmek için emrindekilere Eski Atina ve Isparta'dan bahisle Yunanlılık hislerinin uyandırılması talimatını verdiği gibi Adalar Denizi'nde bulunan bütün adalara gönderdiği ajanlara da eski Yunan şanını kendilerine hatırlatacak, bu şan ve şerefi ihyaya onları teşvik edecek, onların efendilerine (Osmanlı kastediliyor) karşı ayaklanmalarını temin edecek beyannameler hazırlamak görevini vermiştir.²²

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Napoleon'un "Milliyetçilik" düşüncesinden ziyade milliyetçilik fikrinin istismar edilmesi suretiyle tahriklerde bulunduğu; bu tahriklerin de Yunan bağımsızlığı fikrinin oluşumunda etkili olduğu açıktır. Ancak bu fikrin olgunlaşması ve yayılması 1805'ten sonra bu bölgede Fransızların yerini alan Rusların çalışmaları ile gerçekleşecektir.²³ Rumlarda ihtilalci/isyancı düşüncenin oluşmasında en önemli etkenin Avrupa'da canlanan Yunan romantizmi olduğu belirtilmelidir. Yeniçağ başlarında Avrupa'da ortaya çıkan Hümanizm ve Rönesans akımları sonucunda aydın kitle eski Yunan kültür ve uygarlığıyla ilgilenmeye başlamış, bu ilgi zamanla Avrupa'da küçümsenemeyecek derecede Yunan sevgi ve dostluğunu doğurmuştu. Yunan milliyetçiliği, bütün Hristiyan kiliseleri, bütün Avrupa devletleri, hemen bütün Batılı düşünür ve yazarlar tarafından destek görmüştür. Fransa'da olduğu kadar, İngiltere'de, Almanya'da ve Amerika'da da oluşan "Helen romantizmi"nin temsilcileri, Bizans İmparatorluğu'na veya Ortodoks Kilisesi'ne değil, eski Grek uygarlığına âşıktılar. Ortodoks Kilisesi ve Yunanlılık bu Grek sevgisinden daima faydalanmıştır. Türk-Yunan ilişkilerinin gerginleştiği zamanlarda Grek romantizmi, Hristiyan Rumların Müslüman Türk boyunduruğunda olduğu ve Helen medeniyetinin evlatlarının kurtarılması tezinden hareketle adeta meşru bir Türk düşmanlığı şeklinde kendini göstermiştir. Bu destek onlara özgü bir şımarıklık kazandırmıştır.

Batılı aydınlar bir anlamda Helenizm ile Oryantalizm akımlarını bir araya getirmiş oluyorlardı. Batılı Helen-severler, Yunanistan'a ve Yunan düşüncesine hayat kazandırarak Avrupa'yı yeniden yaratma fikrine kapıldılar.

22 Elie Kedourie, *Avrupa'da Milliyetçilik*, çev. M.H. Timurtaş, Ankara: 1971, s.86.

23 Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1999)*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000, s.101.

Napolyon'a göre, İyon adalarının fethi, İtalya'nın tümüne sahip olmaktan daha çok önem taşıyordu. Tabiatıyla bu iki düşünce ve yaklaşım arasında temel bir ayrım söz konusudur. Napolyon için Yunanistan onun emperyalist görüş ve vizyonunun bir parçası iken Batılı aydınlar için Avrupa'yı diriltmenin temel dayanağı idi.²⁴

Özellikle 18. yüzyılda bu dostluk ve hayranlık en yüksek düzeye ulaştı. Nitekim Voltaire, Andre Chenier, Lord Byron,²⁵ Goethe, Victor Hugo, Thomas Hope²⁶ gibi Yunan tarihi ve edebiyatı hayranı aydınlar, Rumların bağımsızlığını destekleyerek Osmanlılar aleyhine yayın faaliyetine giriştiler. Onları esas ilgilendiren konu Osmanlı Devleti'nin çözülmesini sağlamaktan çok Avrupa medeniyetinin yeniden canlanması için gereken tarihi-fikri zeminin sağlanması idi. Bu itibarla tasavvur ettikleri gibi Osmanlı boyunduruğundan kurtulan Yunanlılara aynı zamanda Helen bilinci verilmeliydi. Edebiyat alanında eski Yunan klasiklerinin tekrar tercüme edilmesi, Rumlar arasında geçmişlerine karşı özlem ve hayranlık uyandırma konusunda kayda değer bir gelişme olmuştur. Bu durum bağımsızlık uğruna mücadeleye atılmış olan Rumları cesaretlendirmekle kalmamış, Avrupa kamuoyunda Rum sempatisinin doğmasına ve Rum bağımsızlığının desteklenmesine geniş bir ortam oluşturmıştır²⁷. Avrupa aydınları "Yunan-ı Kadim"i yeganeleştiriyor, "kainatta hareket eden ne varsa kaynağı Yunan"dır diyebilecek kadar ileri gidiyorlardı.²⁸

24 Ian Morris, "Arcaeologies of Greece", içinde: Ian Morris, ed., *Classical Greece: Ancient Histories and Modern Archaeologies*, Cambridge: Cambridge University Press, 1994, s. 22.

25 Byron, Yunan bağımsızlık savaşına, Yunan hayranlığından çok kendi yarattığı "zalim ve cesur Türk'e karşı zalim ve cesur aristokrat" efsanesine bağlılığı sebebiyle destek oluyordu. Rumları "Türklerin bütün kötü huylarını almış yanıltıcı alçaklar" diye tanımlamış bu Helensever, Yunan bağımsızlık savaşının başarıya ulaşacağına ilişkin kuşku-larına rağmen, Yunanlılara yardım etmede ısrarcı olmaktan vazgeçmemiştir. Bkz. R.Kasaba, *Dünya, İmparatorluk ...*, s.100.

26 Hope, 1769'da Amsterdam'da dünyaya gelen İskoçyalı bir göçmendi. Mimarlık okumuş, başarılı bir mobilya tasarımcısı, sanat koleksiyoncusu ve yazardı. 18. yüzyılın sonlarında yazdığı ve ancak 1820'de yayınlanan üç ciltlik "Anastasius: Bir Yunanlı'nın Anıları" kitabında, yüzyılın son yirmi yılında Doğu Akdeniz'de gezen kurgusal bir Yunanlı denizcinin maceralarını anlatır. Hope ve onun yakın çevresi 18. yüzyılda "Cambridge Helencileri" gurubunu kurmuşlardır. Cambridge Helencileri ve onların etkisinde kalanların tek ilgilendikleri mimaride Yunan canlanması değil, ayrıca klasik Yunan dili, tarihi ve felsefesinin Avrupa'daki yüksek öğrenim müfredatına alınmasıydı. Daha fazla bilgi bkz:R. Kasaba, *Dünya, İmparatorluk ...*, ss. 84, 92, 93.

27 Yücel-Sevim, *Türkiye Tarihi*, c. IV, ss.187-188.

28 Cemil Meriç, *Umrandan Uygarlığa*, İstanbul: 2003, s. 10.

Rumlara karşı büyük bir sempati duyan Avrupa kamuoyu, ayaklananları cezalandırmak için alınan önlemleri, isyan etmiş olan bir tebaaya karşı değil, özgürlüğü için savaşan “Helen halkı”na karşı yapılmakta olan zulümler olarak görüyordu.²⁹

Avrupa’da, Osmanlı Devleti aleyhine yapılan propagandalar da, Yunan dostlarını heyecanlandırarak, fiilen Rumlara yardım etmek için akın akın Mora’ya gelmelerine neden oluyordu. Başta İngiltere olmak üzere hemen hemen her Avrupa ülkesinin büyük kentlerinde Helen Dostluk Komiteleri kuruluyor ve bu dernekler Rumlara maddi, manevi destek sağlamak için çalışıyorlardı. İngiltere, Fransa, Bavyera, İsviçre, İtalya ve hatta Amerika’dan yüzlerce Yunan taraftarı, Avrupa ülkelerinde yaşayan Rumlar ve diğer milletlerden gönüllüler, bağımsızlık uğruna çarpışmaya geliyorlardı.³⁰ Avrupa’da Yunanistan’a yardım uğrunda, paralı futbol müsabakaları, amatör tiyatro gösterileri yapılıyor, Yunan romantikleri kapı kapı dolaşıp para topluyorlardı. 1826 yılına gelindiğinde, Paris Yunan Komitesi faaliyetlerini daha da hızlandırmıştı. Açılan yardım kampanyası “General Lafayette’ten 5.000 frank, Casimir Perier’den 6.000 frank, Mason Locası’ndan 7.925.50 frank, bir terziden 10 frank” gibi ilanlarla duyuruluyordu. Bilhassa İngiliz şair Lord Byron ile Mora’ya gelen Albay Fabrier, Yunan isyanını hazırlamaya çalışan Rum liderlerle temasa geçerek, imtiyaz hakkı temin edilen yaklaşık bin beş yüz dönümlük arazide Yunanlılara, tarım teknikleri öğretme maskesi altında askeri eğitim yaptırıyordu.³¹

Bu arada vicdanının sesini dinleyen, fakat her şeye rağmen Yunanlıya olan aşktan vazgeçmeyi göze alamayan Avrupalı aydınlara da tesadüf oluyordu. Fransız yazar René Delaporte’un “Doğrusunu söylemek gerekirse, Yunanlıları Afrikalı vahşiler mevkiine düşüren bu barbarlıkları, samimi bir Helen dostu olarak kınıyoruz. Yunanlıya karşı duyduğumuz aşk, bizi cinayetleri affettirmek için yalan söylemeye götüremez ve bazıları bu cinayetleri Kıbrıs’ta da hazırlamaktadır” sözü³² bu gerçeğin bir ifadesidir. Bu tür görüşlere rağmen Avrupalı aydının Yunanlılara desteği Morda’daki isyanı hazırladığı gibi isyandan sonraki hemen her olayda sağlam bir destek olarak kendini gösterecektir.

29 Meral Bayrak, “Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu”, *Osmanlı*, c.II, Ankara: Yeni Türkiye Yay.1999, s. 73.

30 M. Bayrak, “Osmanlı Arşivleri..”, s.73.

31 Süleyman Kocabaş, *Paris’in Doğu Yolunda Yaptıkları Tarihte Türkler ve Fransızlar*, İstanbul: 1990, s.219.

32 Şükrü Torun, *Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs*, İstanbul: 1965, s.79.

4. Teşkilatlanma-Megali İdea

Osmanlı Devleti'ne karşı planlanan diğer isyanlarda olduğu gibi büyük devletlerin desteğinde cemiyet faaliyetleri başlatılmış ve kurulan cemiyetler marifetiyle bir yandan Yunan Megali İdeası telkin edilirken bir yandan da aktif olarak çetecilik için gerekenler yapılmaya başlanmıştır.

1814 yılında Napoleon'un onayı ile Paris'te eski İstanbul elçisi ve Yunan dostu Choiseul-Gouffier'in himayesi altında bir topluluk oluşturulmuş; topluluğun kardeşlerinden biri olan Athanasius Tsakaloff, Paris'ten hareketle Bükreş ve Moskova'ya gelerek topluluğun yeni şubelerini kurmuştur. Bu topluluk Odessa'da Çar'ın yardımı ile "Dostluk Cemiyeti'ne dönüşmüştür"³³. Böylece 1814'te Odessa'da kurulan Philike Hetairia (Filiki Eteria-Dostluk Cemiyeti)³⁴ büyük ölçüde Karadeniz limanlarındaki ve Rusya'daki Yunanlı aydın ve tüccarın toplandığı gizli bir cemiyet olarak ortaya çıkmıştır. Cemiyetin başında Çar'ın harp yaveri **Aleksandr İpsilanti** bulunuyordu. Cemiyetin gizli onursal başkanı da Çar'ın kendisi idi. Filiki Eteria, Batı Avrupa'daki gizli mason cemiyetlerinin kuruluş ve işleyiş usullerini benimsemişti³⁵. Cemiyet, kültür, eğitim ve siyasi propaganda alanlarında faaliyet gösteriyor, bağımsızlık düşüncesinin oluşmasında önemli bir misyon yükleniyordu³⁶. Cemiyet üyeleri 17 maddelik bir metin etrafında birleşmişlerdi. Görünürde gaye, eğitim ve öğretimi Osmanlıların Hristiyan tebaası arasında yaymaktı. Fakat asıl hedef Megali İdea'nın gerçekleştirilmesiydi. Megali İdea, ilk aşamada Mora'da bağımsız bir Yunan devleti oluşturma, sonra da Orta Yunanistan, Batı Trakya, Selanik, Ege adaları, On İki Ada, Kıbrıs ve Batı Anadolu'yu Yunanistan'a katma, nihayet İstanbul'u ele geçirerek Bizans'ı yeniden kurmayı hedefliyordu.³⁷

33 N. Jorga, *Osmanlı Tarihi*, V, ss. 210-211.

34 Filiki Eterya Cemiyeti, 1894'te artık bağımsız olan Yunan hükümeti tarafından çeşitli hedeflere yönelik olarak kurulan Etnik-i Eterya ile karıştırılmaktadır.

35 M. Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin...*, ss.8-10, Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Meftûresi Tarihi*, c. II, İstanbul: Boğaziçi yay. 1997, s.260.

36 İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: İletişim yay. 1999, ss. 81-82.

37 Yunan Megali İdea (Büyük Ülkü)'sında, Yunanlıların hedefleri: Bizans İmparatorluğu'nun Yunanlılık bünyesinde diriltilmesi, Küçük Asya'nın Elenleştirilmesi, Balkanlar ve Anadolu'da Türk hakimiyetine son verilmesi şeklinde belirtilmişti. Bkz. Ahmet Bekir Terek, "Yunan Hedefleri ve Stratejisi Karşısında Gerçekler ve Türkiye", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, c.V, s. 29, (Şubat 1970), s. 17; Megali İdea'nın tarihli gelişimi için bkz. M.Llewellyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, çev. Halim İnal, İstanbul: 1978, s. 9 vd.; M. Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin...*, s. 29 vd.; Megali İdea fikri ilk kez Rigas Ferreros adlı bir Rum tarafından güncel hale getirilmiştir. Rigas Ferre-

Cemiyete girenler gerektiği vakit servetlerini ve hayatlarını feda etmeye ve cemiyetin projeleri hakkında tam bir sırdaş olmaya söz vermişlerdi.³⁸ Avrupa'da ve Rusya'da bulunan Rum sermayedarlar bu milli seferberliğe katılmışlardı. Üyeler, davalarında gayet samimi ve iştiyaklı görünüyorlardı. Bunu Ruh'ül-Kudüs'ün tasviri önünde ettikleri yemin metninden anlamak mümkündür. Yemin metninde, "Dünya durdukça, damarlarında Rum-Yunan kanı; kafalarında Megali İdea'nın şuuru olan çocuklarımız adına sana söz veriyoruz. Bizans ve Pontus topraklarında tek bir Türk ve Müslüman kalmayınca kadar hayat bize haram olacaktır"³⁹ denilmektedir.

Kendine büyük hedefler çizen Filiki Eteria, yoğun çalışmalara girişti. İhtilal fikrini yaymak ve teşkilat yapmak üzere İstanbul'da üç kişilik bir komite kuruldu. Cemiyet çalışmalarının semeresini bir bir almaya başladı. Eflak beyi Kalimaki ve İstanbul Rum Patriği, Eteria'nın nüfuzlu ve müstesna üyeleri arasına girdiler. Ülkenin dört bir yanında cemiyetin şubeleri açılmaya-kurulmaya başlandı. İzmir, Sakız, Misolonki, Bükreş, Yaş, Yanya ve Triyeste'de açılanlar en önemli şubelerdi. Mora'nın Manyot ismini taşıyan sergerdele-riyle, Kleft diye anılan dağlı eşkıyalar, tüccarlar, gemiciler, cemiyetin programını kabul ederek ellerinden gelen yardımı yapmaya başladılar.⁴⁰ Anlaşılacağı gibi Mora'da çıkacak olan isyan Filiki Eteria Cemiyeti'nce planlı programlı bir hazırlık evresi yaşamıştır.

5. Kilise ve Patrikhane

Yunan milliyetçiliğini besleyen kaynak, ne Eflatun, Aristo, ne de Batı Avrupa'nın liberal ve sosyalist fikirleriydi. Tarihi sürece bakılırsa Yunan milliyetçiliğinin papaz teokrasisinin bir ürünü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fikri ve siyasi gelişimi dini mesajlarla⁴¹ besleyen Ortodoks

ros bu amaçla 1791-1796 yılları arasında ilk Megali İdea haritasını Bükreşte hazırlamış ve 1796'da Viyana'da basmıştır. Bkz. F. Kürşat-M. Altan-S. Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, İstanbul, 1978, s. 28-29; E.Z.Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, s.109; Ahmed Cevdet Paşa cemiyetin amacını "kadim Yunanistan'ın ihyası olmayup maksatları pek büyük idi. Payitahtı İstanbul olmak üzere İstanbul Rum Patrikliğine tabi olan bilcümle Rumlardan mürekkep bir devlet tesisi yani Şark imparatorluğunu teşkil imiş..." şeklinde ifade etmektedir. Bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c. XI, İstanbul: Üç Dal Neşriyat, 1966, s. 103.

38 E.Z.Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V, ss.113-114.

39 Yücel Özkaya, "1821 Yunan (Eflak-Buğdan) İsyanları ve Avrupalıların Karşısındaki Tutumları", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri-Bildiriler Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974'e Kadar)*, Ankara: 1986, s. 131.

40 E.Z.Karal, *Osmanlı Tarihi*, c. V, s. 114.

41 Mesela son Bizans İmparatoru Konstantin'in lahidinde bulunan bir takım yazıların Türklere karşı zafer manasına gelen hükümler ifade ettiğine ve Kudüs'e inen bir meleşin de Patrik Gregorios'a müjde haberlerini getirdiğine dair bir çok efsane uydurulmuş ve bunlar papazlar vasıtasıyla her tarafa yayılmıştır. Bkz. O Turan, *Türk Cihan....*, II, s.260.

Kilisesi'nin karşısında liberalizm, demokrasi, sosyalizm ve laiklik, halk kit-
leleri için hemen hemen hiçbir anlam taşımadığı gibi her şeyden önce Kili-
se, milliyetçilik bayrağını taşıyan bir merkez durumundaydı.

Adamantios Polyzodies, Yunan isyanının hazırlanmasında Kilise'nin oy-
nadığı rolü şöyle açıklamaktadır:.. "İstanbul'un zaptından sonra, Rumlar
hayli din özgürlüğüne kavuştular. Bu özgürlüğü hem eğitsel hem yurtsever
amaçlar için kullanma açıkgozlülüğünü gösterdiler. Her Rum Kilisesi bir
gizli okul, her papaz bir öğretmen oldu... Herkesin bildiği olay şudur ki,
Rum Kilisesi olmasaydı bir Yunan İhtilali ve bir Yunan bağımsızlığı olamaz-
dı. Bu olay bize Rum milletinin neden kiliselerine bu kadar bağlı olduğunun
nedenini gösterir. Bu kilise salt bir dini kurum olmaktan fazla bir şeydir;
çünkü o, her zaman Yunan ırkının gelenekleriyle, hayalleriyle ve özleyişle-
riyle bir görülmüştür."⁴²

Polyzodies'in de belirttiği gibi Patrikhane, kendisine verilen imtiyazlarla
eski Bizans gelenek ve inanışlarını yaşatma imkânı bulmuştu. Bunun bir
simgesi olarak Patrikhane kapısında asılı duran Bizans kartalı her yıl yaldız-
lanarak parlatılırdı.⁴³ Kilise, yüzyıllarca Rum milletinin fikir sözcülüğünü
yaparak, manastırlarda gençlere dinî eğitim maskesi altında askerî eğitim
vermiş, dinî müesseseleri silah deposu haline getirmişti.

Patrik tarafından temsil olunan Osmanlı Devleti'ndeki Rum Kilisesi'nin sa-
hip olduğu mal ve gelirler son derece genişti. Kiliselerin ve manastırların
bağları, bahçeleri, sığırları, koyunları, dükkânları bulunuyordu. Dindar Hı-
ristiyanların yaptıkları bağışlar da önemli bir gelir kaynağıydı. Ayrıca kili-
seler, Hristiyanlar arasındaki ihtilafları çözdükleri zamanlarda, evlilik veya
miras ile ilgili yaptıkları işlemlerde çeşitli vergiler alıyorlardı. İstanbul'daki
Patrik de yerel kilise ve manastırlara gönderdiği görevliler aracılığıyla bun-
lardan ayrıca vergi alırdı. Yerel kilise ve manastır görevlileri Patrik'e karşı
yükümlü oldukları mali borçları yerine getirmedikleri takdirde bazı disip-
lin cezalarına çarptırılırlardı.⁴⁴ Kilise, tüm bu ayrıcalıklarla ve avantajlar-
la bağımsızlığı sürükleyebilecek finansman kaynakların sahip bulunuyor-
du. Ayaklanmalarda öncülüğü yine papazlar yapmaktaydılar. Filiki Eteria

42 Niyazi Berkes, *Patrikhane ve Ekmeklik*, İstanbul: MEB, 2002, ss. 22-24.

43 M. Hidayet, Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları*, Ankara: MEB yay. s. 20.

44 T.Soykan, *Osmanlı İmparatorluğu'nda...*,ss. 203-204.

Cemiyeti'nin kuruculuk görevini üstlenenlerden Eksanto, Patrikhane denetimindeki Ayvalık İkonomos Akademisi mezunlarındandı.⁴⁵

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasında Ortodoks Patrikhanesi'nin oynadığı sürükleyici ve kışkırtıcı rol inkâr edilemez bir gerçektir. Mora isyanında nihayet Filiki Eteria Cemiyeti üyelerinin çalışmalarından haberdar olan Sultan II. Mahmut, isyanda büyük ölçüde etkili olduğu tespit edilen Patrik V. Gregorios ve Fenerli Rum metropolitlerinden bazılarını idam ettirmek⁴⁶ suretiyle Kilise'nin faaliyetlerini bir süre engellemiştir⁴⁷. Yeni seçilen Patrik tüm âsilerin aforoz edildiğini ilân ettiyse de pek etkili olamadı. Anlaşılabileceği gibi Fener Rum Patrikhanesi Mustafa Kemal Atatürk'ün ifadesiyle "bir fesad ve hıyanet ocağı" olmuş ve Yunan bağımsızlığına giden yolda büyük hizmet görmüştü.⁴⁸

Mora'da patlak veren isyanın kısa sürede Ege adaları ve Batı Anadolu sahillerine hatta Kıbrıs adasına sıçraması, hazırlıkların ne denli plânlı ve sistematik yürütüldüğünün açık bir göstergesidir. Mora'da isyanın başlamasından hemen sonra Kıbrıs'ta da Kilisenin başını çektiği bir isyan hazırlığı başlamıştır. Kiliselerdeki ayinlerde ve kiliseye bağlı ruhban okullarında yoğun bir propaganda ve beyin yıkama faaliyetine girişilmiştir. Bu arada 19 Haziran 1821'de Filiki Eteria liderlerinden Konstantin Kanaris, Kıbrıs'a uğrayarak isyanın propagandasını yapmakla kalmamış, bildiriler dağıtmış ve Mora'daki

45 M.H. Vahapoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze...*, s. 20.

46 C.M.. Woodhouse, *The Greek War of Independence*, London : Hutchinson, 1952. s. 51; Vahapoğlu, *Osmanlı'dan günümüze...*, ss.17-18; V. Gregorios'un asıldığı Patrikhane'nin orta kapısının hâlâ kapalı tutulması ve "kin kapısı" olarak anılması dikkate şâyandır.; V. Gregorios'un sefeli olan ve Edirne'de ikamete memur edilen Patrik Kirilos'un da isyana karışmış olduğu tespit edilmiş ve idam edilmistir. Bkz. Mehmet Esat Sarıcaoğlu, *Mali Tarih Açısından Osmanlı Devleti'nde Merkez Taşra İlişkileri (II. Mahmut Döneminde Edirne Örneği)*, Ankara: 2001, ss. 40-41.

47 Mora isyanı sırasında isyancılar ile işbirliği yaptıkları tespit edilen Rum asıllı Divan-ı Hümayun tercümanlarının görevlerine son verilmiş ve Müslüman tercüman yetiştirmek üzere Babiâli "Tercüme Odası" kuruldu.

48 Patrikhane konusunda Mustafa Kemal Paşa'nın, 25 Aralık 1922'de Le Journal gazetesi muhabiri Paul Heriot'a Çankaya'da verdiği beyanatın devamı şöyledir: "Bir fesad ve hıyanet ocağı olan ve memleketimize nifak tohumları eken, uyumsuzluklar yaratan, Hristiyan hemşehrilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluğa ve felakete sebep olan İstanbul Rum Patrikhanesi'nin artık topraklarımız üzerinde bırakamayız. Bu tehlikeli teşkilatı memleketimizde muhafazaya bizi mecbur etmek için ne gibi vesile ve sebepler gösterilebilir? Türkiye'nin Rum Patrikhanesi için arazi üzerinde bir sığınacak yer göstermeye ne mecburiyeti var? Bu fesad ocağının hakiki yeri, Yunanistan değil midir? Büyük Millet Meclisi tarafından idare edilmekte olan yeni Türkiye, Babiâli'nin taht-ı idaresindeki eski Osmanlı İmparatorluğu değildir. Yeni Türkiye şeref ve haysiyet, kudret ve kuvvetini müdrik ve hukukunu muhafaza için mevcudiyetini tehlikeye atmaya hazır ve amadedir." Bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c.III, (Toplayan: Nimet Arsan), Ankara: 1997, s.79.

isyancılara götürmek üzere para, silah ve yiyecek toplamıştır. Kiliseleri birer silah deposu haline getiren Başpiskopos Kiprianos, çeşitli bölgelerdeki kiliselere, ayaklanmanın nasıl olacağına dair mektuplar göndermiştir. Dimitri adlı bir Rum'un ihbarı Kıbrıs'ta isyan hazırlıklarını ele vermiş, bu sayede hem kilise depolarındaki silah ve saldırı aletleri ele geçirilmiş, hem de mezkûr mektuplar tespit edilebilmiştir.⁴⁹

Anlaşılacağı gibi 1821'de Ortodoks kilisesinin desteğiyle hareket eden asiler, bütün Türk halkının öldürülmesine çalışmışlar, hatta çoğunluğun Türkçe konuştuğu Mora yarımadasındaki kıyımdan kaçanlar canlarını ancak Atina yakınlarındaki Osmanlı askeri garnizonlarına sığınarak kurtarmışlardır.⁵⁰

6. İsyan ve ilk katliamlar

Rusya'nın yardımını sağlamayı ve diğer Ortodoks toplumları da ayaklandırmak suretiyle Balkanlarda geniş bir isyan çıkarmayı düşünen İpsilanti, isyanın Eflak ve Boğdan'da çıkarılmasını planlamıştı.. Ancak Sırp'lar ve Bulgarlar Rumlarla birlikte hareket etmek istemediklerinden 3 000 kişilik bir kuvvetle Yaş şehrine giren İpsilanti'ye destek vermemişler ve sayıca az olmalarına rağmen Türk kuvvetleri İpsilanti'nin kuvvetlerini dağıtmayı başarmıştır. İpsilanti de Avusturya'ya kaçmak zorunda kalmıştır.

Bu ilk isyan teşebbüsünden sonra Mora'ya çıkan Aleksandr İpsilanti'nin kardeşi Dimitri ve Prens Kantakuzen ile Patras Metropolitisi Germanos'un teşvikleriyle Rumlar ayaklanmışlardır. Devletin aynı anda her tarafa birden yetişemeyeceği düşünülerek isyanın Mora ile birlikte Rumların ekseriyetinde bulunduğu adalarda eşzamanlı başlaması planlanmıştır. Filiki Eterya Cemiyeti'nin planına göre aynı anda bir yerde isyan çıkartılarak Türkler şaşkın bir hale geldikten sonra Rus ordusu müdahale edecekti.

Mora yarımadasında yaşayan 150.000 civarındaki Hristiyan nüfusun en az 40.000 kadarı savaşabilecek durumda iken Müslüman nüfusun ancak 12.000'e savaşılabildi.⁵¹ 1820'de Tepedelenli Ali Paşa üzerine asker gönderildiği için Mora'da Osmanlı askeri kalmamıştı. Bu sebeple başlayan isyana gereği gibi müdahale edilebilmesi mümkün gözüküyordu. Mora'daki re-

49 S.Sonyel, "Yunan Ayaklanması günlerinde Mora'daki Türkler nasıl yok edildiler", Belleten, S. 233/1998, s.109.

50 Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, çev. Bilge Umar, İstanbul: İnkılap Yayınları, 1998 s. 9.

51 Cevdet XI, 52.

ayanın 150.000 civarında olduğu ve silahlı olanların 5-6.000'e ulaşacağı düşünülerek civar kazalardan birkaç bin nefer asker toplandıktan başka evlad-ı fatihandan 1.000 nefer Mora'nın muhafazasına tayin olunmuştur. Ayrıca Arnavut askerlerinin Mora'ya sevki kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte re-ayanın Rusya'ya meyli olduğu, Rusya'nın Korfu'da asker ve donanması bulunduğu ve Mora halkını tahrik ettiği göz önünde bulundurularak Mora'nın muhafazasına önem verilmiş ve Üsküp taraflarından Köprülü Ayanı Kapucubaşı Emin Ağa marifetiyle 1.500 nefer; Sarıgöl taraflarında da Yenişehirli Mehmet Bey marifetiyle 1.500 nefer toplanarak Mora'ya sevki kararlaştırılmıştır. Ancak sayıları 5.000'e ulaşan, kazalardan tertip olunan aylıklı sekban ve evlad-ı fatihan askerlerinin Mora'ya sevk edilmeleri tehir edilerek gerektiği zaman süratle Mora'ya sevk edilmesi kararı alınmıştır.⁵² Osmanlı Devleti'nce alınmaya çalışılan bu tedbirlerin isyanın bastırılmasına yetmeyeceği açıktır. Zira isyanın aynı anda başka yerlerde de baş göstermesi ile alelacele asker toplanması suretiyle bastırılması mümkün olamayacaktır.

1821 Marti'nda başlayan isyan⁵³ Nisan ayında genelleşti. Her yerde daha önceden kararlaştırılmış bir işaret almışcasına köylüler ayaklanmışlar, yakaladıkları bütün Türkleri kıyımdan geçirmeye girişmişlerdir. Bir şarkının "Hiçbir Türk kalmayacak; ne Mora'da ne dünyada..." sözleri, ağızdan ağza dolaşarak bir toptan yok etme savaşının başladığını ilan ediyordu.⁵⁴ Asilerin ilk bayraklarının üzerinde ise altı üste getirilmiş bir hilalin veya kesilmiş bir Türk kafasının üzerinde bir haç bulunuyordu.⁵⁵

İngiliz yazar William St. Clair'a göre "Grekler arasındaki bu vahşice öç alma iştiağı, çok geçmeden katletme zevkine dönüşüyordu." Başka bir İngiliz yazar Davit Howarth da "Grekler, bu cinayetleri işlerken herhangi bir neden aramıyorlardı. Kan dökme şehvetine kapıldıkları için öldürüyorlardı." Demektedir.⁵⁶ Anlaşılabacağı gibi plansız ve systemsiz bir şekilde gelişigüzel

52 BOA, HAT 150/6326.

53 E. Z. Karal, (Osmanlı Tarihi, c.V, ,s. 112) isyanın, 12 Şubat 1921 tarihinde; Mübahat Kütükoğlu, 17 Mart 1821 tarihinde başladığını (Kütükoğlu, "Yunan isyanı sırasında Anadolu ve Adalar Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", 3. *Askeri Tarih Semineri (Türk-Yunan İlişkileri)*, Ankara: Gn. Kur. ATASE Yayını, 1986, s. 133) belirtmekte; Mora İsyanı adlı eserde Mart 1820 tarihinde başladığı (E.Yzb.Fahrettin - E.Yzb.Seyfi, Mora İsyanı, İstanbul: Askeri Matbaa 1934, s.8) kaydedilmektedir.

54 A. Phillips *The War of Greek...*, s. 48.

55 S.Sonyel, "Yunan Ayaklanması...", s.110.

56 S.Sonyel, "Yunan Ayaklanması...", s.110.

şiddet hareketleri dizisi olarak başlatılan isyan⁵⁷, milli ve dini bir karakter olarak kısa sürede gelişmiştir.

Kocabaşların bazılarını Tripoliçeye getirmeyi başaran Osmanlı devleti, öldürülme korkusunu bahane ederek buraya gelmeyen ve Lavra Manastırında toplanan kişileri ikna etmek amacıyla diğer Kocabaşlar vasıtasıyla itimatnameler göndermiş ise de başarılı olamamıştır. Asıl hedefleri isyan olan bu Kocabaşlar halkı isyana teşvik etmeye devam etmişlerdir. İlk başarılı oldukları yerlerden birisi de Kalavrita kazasıdır. Ayaklanan Rumlar sivil bir savaşın çıkması için her yolu denemişlerdir. Asilerin ilk hedefleri Müslüman sivil aileler olmuştur.

21 Mart 1821'de **Kalavrita**'da Patras Piskoposu Arsevek Germanos'un başlattığı isyanda 200'den fazla Müslüman'ın evi basılarak bütün erkekleri öldürülüp kadınları esir alınmıştır⁵⁸. Zaten Mora'daki Türklerin, önceden silah ve erzak hazırlığı yapmadıkları için sayılarının azaltılması bir an meselesi idi⁵⁹. Baskınlardan sağ kurtulabilenler ile öldürülme korkusu yaşayan çevre kaza ve köylerdeki Müslüman ahali kalelere sığınarak yok edilmenin önüne geçmek istemişlerdir⁶⁰. Arhos kasabasını müslüman ahalisi bu nedenle yürüyüş mesafesi olarak iki buçuk saat uzaklıktaki Anabolu kalesine (Nauplia) sığınmıştır. Artık Müslümanlar için kale dışında yaşamak imkânsız hale gelmişti.

Kalavrita'da başlayan isyanı 23 Mart 1821 tarihinde **Patras** ayaklanması izlemiştir. Fransız Konsolosu Pouqueville anılarında şunları yazıyor: "Bu korkunç geceden sonra, tekrar aydınlığı görebileceğime inanmadım. Tükenmek bilmeyen çılgınlık. Yirmi bin nüfuslu bir şehir yok oldu. Yunanlılar Türk mahallesini ateşe verdiler. Yollar cesetlerle doldu. Başpiskopos Germanos büyük sorumluluk altında... Yunanlılar köylerden Patra'ya "Türlere ölüm" naralarıyla geldiler. Camilerde haçlı bayrak dalgalanıyordu. Papazlar birçok Türk çocuğunu vaftiz ettiler. Vostıça'dan gelen Rum ayanları şehre girdiler. Bunların önlerinde, ellerindeki her mızrakta, beş Türk kellesi geçirilmiş olarak kendi adamları yürüyordu..." İsveç'in Patra Konsolosu da 26 Mart

57 C.M.. Woodhouse, *The Greek War...*, s. 57; A. Phillips, *The War of Greek...*, s. 51.

58 Yusuf, Mora vak'asına dair Tarihçe, (Yazma eser), Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih tasnifi, eski kayıt no: 564, 11a.

59 A. Phillips, *The War of Greek...*, s. 51.

60 Yusuf, Mora vak'asına ...,12b-13a.

1821'de İstanbul'daki İsveç-Büyükelçisine göndermiş olduğu mektubunda, "Hemen hemen tüm Türk evleri tahrip edildi ve talan edildi. Ayrıca, birçoğu ateşe verildi." İngiliz Konsolos Phillip Gren ise "Şehirde karışıklık ve yağma hakimdi. Türklerin evlerine girildi ve evler yağmalandı. Camiler ateşe verildi veya yakıldı..." demektedir. Grek haydut Petros Mavromihalis (Petrobey) avanesiyle birlikte dağlardan inerek bir liman kenti olan **Kalamata**'ya girdi. Petros tarafından kuşatılan Kalamata hemen düşmüş; şehirde yaşayan Osmanlı erkekleri katledilirken, kadınlar ve çocuklar esir alınmıştır. Şehir yakınından akan suyun kenarında muhteşem kıyafetlere bürünmüş 24 papaz, çevrelerinde 5.000 savaşçıdan oluşan bir kuvvetle kazandıkları bu ilk zafere kutlamaya başladılar.⁶¹ Hayatlarının ve onurlarının korunacağı yönünde yemin edilmesi üzerine teslim olan Türkler, köle olarak paylaştırılmıştır. Filiki Eteryası üyesi Amvrosios Frantzis'in ifadesine göre, bu tutsakların çoğunluğu, güzel kızlar hariç olmak üzere, gecenin karanlığında yok edilirler. İsyanıcılardan kurtulmayı başarabilen Türkler ise kaleye kapanmışlardır. Kuşatma altında kalanlar, açlık nedeniyle şartlı teslim olmuşlarsa da bunların çoğunluğu katledilmiş, kurtulanlar ise esir edilmişlerdir. Asiler, 30 Mart 1821'de **Livadia**'ya saldırmışlardır. Kaleye kaçan ve 25 Nisan 1821'e kadar kendilerini savunan ve teslim olmak zorunda kalan Türklerin tamamı öldürülmüştür. **Mesollogi** şehri de 1 Temmuz 1821'de düşmüş, Türklerin bir bölümü öldürülmüş, bir bölümü de Yunanlılar arasında esir olarak paylaştırılmıştır. 9 Temmuz 1821'de **Vraheri (Agrinio)**'da başlayan ayaklanmada, anlaşmayla silahlarını teslim etmiş olan 500 Türk aile katledilmiştir.

1821 yılı Ağustos ayında Yunan katliamından kaçarak Monemvasia'ya sığınmış olan Müslüman ahalisi asilere teslim oldukları halde gaddarca katledilmişlerdir. Birkaç gün sonra Navarin Müslümanları da aynı akibete uğramışlar, 2000 ila 3000 Müslüman öldürülmüş, Türk kadınları çıplak olarak üzerleri aranmış, kurtulmak isteyen bazı kadınlar suda vurularak öldürülmüş, Müslüman çocuklar denize atılarak boğdurulmuş, yavrular ise annelerinden kopararak kayalara çarpılarak canlarına kıyılmışlardır. Yarı çıplak ve korku içinde tutulan Müslüman kız ve erkek çocuklar daha sonra fahişe olarak satışa çıkarılmışlardır.⁶²

Bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi sayıları az olan Türklerin direnme güçleri o kadar zayıftı ki, Hristiyanların muhtemel saldırılarına karşı koyacak

61 A. Phillips, *The War of Greece...*, s.51.

62 S. Sonyel, "Yunan Ayaklanması.....", s.113.

güçte değildiler. Nitekim Vostiça, Balyabadra, Gördüs, Argos, Gastuni gibi şehirleri derhal boşaltarak kalelere çekildiler. Balyabadra Piskoposu Germanos, 4 Nisan'da özgürlük savaşını ilan etti. Asiler Balyabadra kalesini top ateşine tutmaya başladılar. Bir yandan da Avrupa devletlerine başvurarak şanlı şerefli atalarının adına yardım talebinde bulunuyorlardı.⁶³

Asilere karşı harekete geçen Yusuf Paşa Balyabadra'yı ele geçirmeyi başardı. Harekete geçen Dramalı Mustafa Bey komutasındaki Türk ordusu da Tripoliçe⁶⁴'ye girmiştir. Ancak Mayıs ayı sonlarına doğru Valteçi'de asilerle yaptığı muharebede yenilen Mustafa Paşa, Rumların kuşatması altında kaldı. Kuşatmayı kaldırmak üzere buraya gelen Bayram Paşa'nın emrindeki küçük ordunun 7 Eylül'de yenilmesi asileri iyice cesaretlendirmiş ve 5 Ekim'de kaleye hücum etmişler ve kaleyi ele geçirmişlerdir.⁶⁵

Yunanistan'ın güneyindeki savaş ilk anda tarafların birbirini kırıp geçirdiği ve çok kan döküldüğü bir iç savaş görünümündeydi. 1821 yılında Peloponnesos şehrinde oturan 40.000 Müslüman 350.000 Yunanlıyla karşı karşıya kalmıştı. Müslümanların çoğunluğunu çok uzun zamandan beri bu bölgede oturan siviller oluşturuyordu. Çatışmalar hızlanınca Müslümanların büyük bir çoğunluğu Patras, Tripolis, Kalamata, Korinth ve Nafplion'daki kalelere ve etrafı surlarla çevrili şehirlere sığındılar. Bu Müslüman kabileleri korumak için Ali Paşa'yla savaşmak için kuzeye giden Hurşit Bey'in geride bıraktığı ve genel olarak Arnavut çetelerden oluşan az sayıda bir birlik vardı. Öteden beri yağmacılık fırsatı kollayan eski çete başlarına bağlı düzensiz birlikler ve derebeylerine karşı başkaldıran Hristiyan köylülerin ittifakı oldukça tehlikeli sonuçlara götürecek ölümcül bir durumu haber veriyordu.⁶⁶

Savaş kaotik bir şekilde başladı ve tesadüfen de sana erdi. Savaş 1821 yılında başladığında Türkler, Peloponnese bölgesinde Nauplion, Monemvasia, Navarino ve Cornith isimli yerler dahil olmak üzere dokuz kalede, bu bölge dışında Atina dahil olmak üzere altı kalede kontrolü ellerinde tutuyorlardı. Erzak noksanlığı ve kale duvarlarının bakımsız durumu nedeniyle bu kalelerin hemen hiç birisi ciddi bir kuşatma hareketine hazırlıklı değildi. Eğer

63 N. Jorga *Osmanlı Tarihi*, V, ss. 217-218.

64 Mora'nın ortasında yer alan Tripoliçe (Tripolitza, Tripolis, Trablçe) Osmanlı idaresinde Mora'nın merkezi olmuştur.

65 N. Jorga, *Osmanlı Tarihi*, V, ss. 217-218.

66 Thomas Gallant, *Modern Greece*, 2003, s.19.

Yunanlılar bu kalelerden birisinin teslim olmasına ve halkının zarar görmekten uzaklaşmasına rıza göstereşlerdi bütün diğer kaleler de çok az kan dökülerek Yunanlılara teslim olacaktı. Fakat Yunanlılar Türkleri kıstırdıkları her yerde onların barış içinde uzaklaşmalarına istekli olmadılar. Yüzyıllardan beri kendilerine hayvan hatta koyun muamelesi gösteren fatihlerinden intikam alma duygusu mu, kâfırlardan öğrendikleri sadizim mi, felsefe ve sanatın öldüğü zamanlardan kalma bir gaddarlık duygusu mu yoksa da Balkan köylüleri arasında yaygın olan ve Avrupalıları da benzer şekilde etkileyen evrensel zalimlik mi diyelim, Yunan Bağımsızlık Savaşı her bakımdan bir savaştan çok bir katliam ve kan gölüne benziyordu.⁶⁷

Anlaşılacığı gibi isyanın başlamasından çok geçmeden Mora'daki şehirlerin hemen hepsi isyancıların eline geçmiş ve her yerde Müslümanlar acımasızca kılıçtan geçirilmiştir.⁶⁸

Ünlü tarihçi George Finlay, isyanın ilk günlerindeki katliamları şöyle ifade etmektedir: "Yüzlerce köydeki Türk aileleri yok edildiler. Erkeklerin, kadınların ve çocukların cesetleri rast gele köyün dışındaki evlere atıldı ve ateşe verildi. Bu hiçbir Hristiyan'ın, çukur kazarak bir imansızın cesedini gömecek kadar kendisini rezil etmek istememesinden kaynaklanmaktadır." Finlay'e göre, buna benzer olaylar Mora Yarımadası'nın her tarafında oldu. Yarımada'nın her yerindeki Hristiyanlar ayaklanıyorlar ve Türkleri öldürüyorlardı. Yunanlılar, kalelere sığınmış olan Türklerin, kale dışından ümitlerini kesmek amacıyla, sığındıkları kaleleri ve tarlaları ateşe veriyorlar, mallarının ve mülklerinin tamamını yok ediyorlardı. 26 Mart 1821' den, o yılın 22 Nisan tarihine denk düşen Paskalya Bayramının Pazar gününe kadar 10.000 ila 15.000 civarında kişinin hunharca öldürüldüğü ve aşağı yukarı 3.000 civarında Türk köylüsünün yuvasının yok edildiği tahmin edilmektedir. Türklerin Yunanlılar tarafından yok edilmeleri, önceden hazırlanmış bir plan çerçevesinde gerçekleşmiştir ve bu daha çok Filiki Eteryacılar ile edebiyat çevrelerindeki intikamcıların teşviki ile olmuştur."⁶⁹

"Yunanistan Türkleri pek az iz bıraktılar. 1821 ilkbaharında ani olarak tümüyle ve dünyanın haberi olmadan yok edildiler." Diyen İngiliz yazar St. Clair Mora'daki isyan sırasında yapılan mezalim hakkında şunları söylemektedir:

67 Robert Eisner, *Travelers to an Antique Land. The History and Literature of Travel to Greece*, Ann Arbor: the University of Michigan Press, 1991 s. 118.

68 A. Phillips, *The War of Greece...*, s.52.

69 J. McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, s. 9.

“20.000’i aşkın Türk erkek, kadın ve çocuk, birkaç hafta süren boğazlamalar sırasında Grek komşuları tarafından katledildiler. Onlar kasten ve vicdan azabı duyulmadan öldürüldüler... Çiftliklerde veya tecrit edilmiş toplumlar halinde yaşayan Türk aileler, kısa bir sürede öldürüldüler; yakılan evleri, cesetlerinin üzerine yıkıldı. Olaylar başlayınca evlerini bırakarak en yakındaki kente sığınmaya çalışanlar da Grek güruh tarafından yollarda öldürüldüler. Küçük kentlerde Türkler, evlerine kapanarak kendilerini korumaya çalıştılar, ama pek azı kurtulabildi. Bazı yerlerde açlığa dayanamayarak hayatlarının bağışlanacağına dair onlara söz veren asilere teslim oldular, ama yine öldürüldüler. Ele geçirilen Türk erkekler derhal öldürülüyor, kadınlarla çocuklar köle olarak asilere dağıtılıyor, ama daha sonra onlar da öldürülüyorlardı. Mora’nın her yanında sopa, orak ve tüfeklerle silahlı Grek asiler, çevreyi dolaşarak öldürüyor, yağmalıyor ve ateşe veriyorlardı. Çoğu kez Ortodoks papazlar onlara önderlik ediyor ve sözde kutsal eylemlerinde onları kışkırtıyorlardı.”⁷⁰

Justin McCarthy, Yunan isyanı sırasında 25,000 kişinin öldürüldüğünü 10,000 kişinin de göçe zorlandığını kaydetmektedir⁷¹.

30

Kalelere sığınmış Türkler Rumların kendilerine yaptığı çeşitli telkinlere kanarak adeta ölüme gitmişlerdir. Kimileri teslim olur olmaz katledilmişler, genç kadınlar esir alınarak köle pazarlarına seks kölesi olarak sevk edilmişler, kimi yerlerdeki halk ise Osmanlı topraklarına götürülmek adına ıssız adacıklara bırakılarak açlıktan yok olmaları sağlanmıştır. Eserini 1884 yılında kaleme alan Jules Verne bu durumu şöyle anlatmaktadır: “1821’de savaşın başlarında hapsedilmiş, Rumların baskınına uğramış Kouloneski adacığındaki yüzlerce Türk Osmanlı topraklarına götürülecekleri vaadiyle teslim olmalarına rağmen bu adacık üzerinde açlıktan ölmüşlerdir.”⁷²

Tam bir kitle katliama dönüşen Mora İsyanı’yla eş zamanlı olarak başlayan diğer Ege adalarındaki isyanlar sırasında pek çok Müslüman ve Türk, Osmanlı reayası Rumlar tarafından katledilmiş ve işkencelere maruz kalmışlardır. Ege adalarındaki isyan, kısa süre içerisinde Kıbrıs, Sakız, Sisam,

70 S. Sonyel “Yunan Ayaklanması....”, s.111.

71 J. McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, s.374.

72 J.Verne, L’Archipel en Feu, 1884, s.40 “C’était sur cet îlot de Kouloneski que plusieurs centaines de Turcs, surpris par les Grecs, avaient été confinés au debut de la guerre, en 1821, et c’est là qu’ils moururent de faim, bien qu’ils se fussent rendus sur la promesse qu’on les transporterait en pays ottoman.”

İstanköy gibi adalar ile Ege sahillerine de yayılmıştır⁷³. Adalarda yapılan Yunan mezalimi de Mora'daki katliamlardan farksızdı. Osmanlı bayrağı taşıyan gemilere saldırılıyor, yakalanan gemiciler ya öldürülüyor ya da denize atılıyorlardı. Mekke'ye gitmekte olan Türk hacılarını taşıyan gemilerin tayfaları da aynı akıbete uğruyorlardı. Böyle yakalanan 57 tayfa zafer çığlıkları arasında Hidra adasına götürülerek orada sahilde diri diri yakılmışlardır.⁷⁴

7. Tripoliçe Katliamı

Rumların Tripoliçe şehir merkezine saldırısıyla başlayan savaş, artık bir savaştan daha çok top yekun öldürme ve yok etme şeklinde cereyan ediyordu. Bu yok etme kastının temel saikleri dini ve etnik konulardı. Müslüman ve Türk nefreti bu kıyımların merkezinde yer almaktaydı. Bu nefret o derece ileri gitmişti ki, Türk ve Müslümanlarla ilgili nefret içeren hakaretimiz sloganlardan başka Yunanlıların tarihi hafızalarında sakladıkları bazı unsurları da kullanıyorlardı. Jule Verne bu kuşatma sırasında Yunanlılarda hâkim olan Türk algılamasını şu cümle ile ifade etmektedir: "Ayrılıkçılar (Yunanlılar) Türkleri "alçak Farslar" olarak görüyorlardı."⁷⁵ Neticede öldürdükleri insanlar belleklerinde sakladıkları ırken ve dinen kendilerinden olmayan düşmandı. Bu insanlar aslında yok edilmeyi çoktan hak etmişlerdi !

5 Ekim'de Kaleyi ele geçiren Rumlar üç gün boyunca vahşi bir biçimde ortalığı kana ve ateşe buladılar. Kadınların ve çocukların hayatlarını bile sadece fidye alabilecekleri durumlarda esirgediler. Liderlerden biri Tripoliçe ve çevresinde öldürülen Türklerin sayısını 32 bin civarında tahmin ediyordu. Sadece Manya Prensi'nin tek başına ganimet olarak payına düşeni 20 katır ve iki deveye yüklediği; paslı çivilere kadar yağma ve talan edildiği düşünülürse vahşetin boyutu daha iyi anlaşılır.⁷⁶

Tripoliçe'de korkunç olaylar daha önce başka yerlerde görülen Yunan mezalimini bile gölgede bırakmıştır. Şehrin zavallı sakinleri üç gün süreyle vahşi bir çetenin şehvetine ve zulmüne terk edildi. Kadınlara ve çocuklara öldürmeden önce işkenceler edildi. Katliam öylesine geniş çaptaydı ki Ko-

73 Mübahat S. Kütükoğlu, "Yunan İsyanı...", ss. 134-135; Kıbrıs'tan alınan bir yazıda Paskalya gecesi Rumların silahlı olarak Lefkoşe'ye saldıracakları ve kaleyi zapt ederek Müslümanları kaledecekleri ifade edilmiştir. Bkz. Kütükoğlu, "Yunan isyanı...", 133 dn.

74 S. Sonyel, "Yunan Ayaklanması....", s.112.

75 J.Verne, L'Archipel en Feu, 1884, Publication du groupe « Ebooks libres et gratuits » - <http://www.ebooksgratuits.com/>, s.24.

76 N. Jorga, *Osmanlı Tarihi*, V, s.230.

lokotrones, kendisi kente girdiğinde kentin kapısından kaleye kadar atının ayaklarının hiç yere değmediğini söylüyordu. Geçtiği zafer yolunu cesetler halı gibi örtmüştü. İlk iki günün sonunda zavallı Müslümanlardan hayatta kalmış 2.000 kadar her yastan ve cinsten insan (çoğunlukla kadın ve çocuklar) yakındaki dağlar arasında bulunan derin bir vadiye götürülerek doğrandılar.⁷⁷

Finlay, Tripoliçe'nin Yunanlılar tarafından ele geçirilmesinden sonra olanları üç görgü tanığının (bir Fransız, bir İngiliz ve bir Yunanlı) doğrudan kendisine anlattıklarına dayanarak şöyle tarif etmektedir:

“Kadınlar ve çocuklara çoğu zaman öldürmeden önce işkence ediliyordu. Kenti ele geçirmelerinden 48 saat sonra Yunanlılar başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere her yastan ve cinsten 2.000 kadar insanı kasten bir araya topladılar ve en yakındaki dağlar arasında derin bir vadiye götürerek hepsini öldürdüler...Yazar felâketten iki yıl sonra o noktadan geçerken gömülmemiş kemik yığınları görmüştür. Bu kemikler kış yağmurları ve yaz güneşinden beyazlaşmıştı ve kemiklerin bazılarının boyutları kurbanların bir kısmının küçük yaşta olduğunu göstermekteydi.”⁷⁸

Mora'da 35.000 Türk, Arnavut, Musevi ve öteki sakinlerden oluşan Tripoliçe'de 5 Ekim 1821'de yapılan ve iki gün süren kırım sonunda 10.000 kişi öldürülmüştür. Çoğunun kafaları kesilerek vücutları parçalanmıştır.⁷⁹

Sonuç

Osmanlı Devleti tebaası olarak yüzyıllarca müreffeh bir hayat süren Rumların, 19. yüzyıl başlarında, Batı'daki gelişmeler ekseninde “Megali İdea” ülküsü ile hareket etmeye başladıkları görülmektedir. Esasen Batılı aydınlar tarafından telkin edilen bu ülkünün gerçekleşebilmesi Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile mümkün olabilirdi. Osmanlı Devleti'ndeki imtiyazlı durumları Rumların rahat bir ortamda, bağlı bulundukları devletlerine karşı teşkilatlanmalarını sağladığı gibi Osmanlı devlet idaresindeki zaafılar da Rum taşkınlıklarının gerekçelerini hazırlamıştır. Dünya kamuoyunda, Fransız İhtilali'nden sonra haklı ve mazur istekler bağlamında görülen bu ve benzeri misyonların tarihi zemini, Batılı aydınların Avrupa'yı yeniden yaratma

77 A. Phillips, *The War of Greece...*, ss. 59-61.

78 C.M.. Woodhouse, *The Greek War...*, s.77.

79 S.Sonyel “Yunan Ayaklanması...”, ss.113-114.

düşüncesi ekseninde oluşturulmuştur. Avrupalı aydınların, Yunan düşüncesini/felsefesini yeniden diriltmek arzuları, Yunan Megali İdeası'nın fikri zeminini hazırlamıştır.

Yunan bağımsızlık düşüncesinin oluşumunda ve yaygın hale getirilmesinde Kilise belki de en önemli rolü oynamıştır. Kilise, bir dini kurum olmaktan ziyade her zaman Yunan ırkının gelenekleri, hayalleri ve özlemlerinin temsilcisi gibi hareket etmiştir. Bu itibarla isyanın hemen her safhasında Kilise'nin aktif bir rol üstlendiği görülmektedir.

Çok kültürlü yapıdaki devletlerin dağılmalarını sağlayacak olan Milliyetçilik ideolojisi, büyük devletlerin dış politikalarında merkeze yerleşmiş ve bu ideoloji, kurulmak istenen yeni dünya düzeninde büyük devletlerin emperyalist gayelerini kamçılamıştır. Dolayısıyla ülkede yaşayan gayri Müslim unsurların tahrik edilmesi ve ayaklandırılması, Batılı devletlerin, Osmanlı Devleti'nin parçalanması için takip ettikleri politikanın bir parçası olmuştur.

Yunan bağımsızlığının nasıl gerçekleşeceği meselesi de üzerinde durulması gereken bir husustur. Zira Osmanlı Devleti'ndeki imtiyazlı durumlarına rağmen Rum unsurun tahayyül ettikleri gibi bağımsız bir devlet kurmaları maddeten ve siyaseten mümkün değildir. Ancak 1821'de isyan başladıktan sonra kısa sürede başarı kazanmaları ve bağımsız bir devlet olmaları, Osmanlı tebaası olan Rumların bizzat elde ettikleri bir başarı olarak değerlendirilemez. Bağımsız bir devlet kurmak bizzat Rumların marifeti sayılamayacağına göre asıl başarının Osmanlı'nın muhasımı ve Rumları tahrik eden devletlere ait olduğunu söylememiz gerekmektedir.

Büyük devletlerin desteği ile Bizans ve Pontus topraklarında (!) bağımsız bir Yunan devleti kurmak isteyen Megali İdea, bu topraklarda tek bir Türk ve Müslüman bırakılmamasını hedef göstermekte gecikmemiştir. İsyanın başlamasından çok geçmeden, Mora'daki şehirlerin hemen hepsi isyancıların eline geçmiş ve her yerde Müslümanlar acımasızca kılıçtan geçirilmişlerdir. Mora'nın merkezi durumundaki Tripoliçe'de girilen katliamlar, ilerleyen yıllarda devam edecek olan Yunan politikası için olduğu kadar emperyalist devletler için de örnek teşkil edecektir. Tabiatıyla Balkanlardaki Türk varlığının sökülüp atılması için emperyalizmin başvurduğu "Türklerin soykırımı tabi tutulmaları"nın, 19. yüzyılın başlarında planlanmış ve uygulanmaya konulmuş bir politika olduğu belirtilmelidir.

Kaynakça

Ahmed Cevdet Paşa. *Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler*, c. II. İstanbul: MEB, 1994.

Ahmed Cevdet Paşa. *Tarih-i Cevdet*, c. XI. İstanbul: Üç Dal Neşriyat, 1966.

Ahmed Refik. *Eski İstanbul Manzaraları [1553–1839]*, sadeleştiren: D. Gürlek. İstanbul: Timaş Yayınları, 1998.

Akçura, Yusuf. *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınları, 2005.

Arıkan, Zeki. “1821 Ayvalık İsyanı”, *Belleten*, 203, 1988.

Arıkan, Zeki. “1821 Yunan İsyanının Başlangıcı”, *Askeri Tarih Bülteni*, 12/22, Şubat 1987.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c.III, toplayan: Nimet Arsan. Ankara: 1997.

Bayrak, Meral. “Osmanlı Arşivleri Işığında Rum İsyanı Sırasında Avrupa Devletlerinin Tutumu”, *Osmanlı*, c.II. Ankara: Yeni Türkiye Yayını, 1999.

Bayrak, Meral. *1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı*. Basılmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 1999.

Berkes, Niyazi. *Patrikhane ve Ekümeniklik*. İstanbul: MEB Yayınları, 2002.

Bernal Martin, *Kara Atena*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998.

Clogg, R. (der.). *The Struggle for Greek Independence: Essays to Mark the 150th Anniversary of the Greek War of Independence*. Hamden, 1973.

Djuvara, Trandafir G. Türkiye'nin Paylaşılması Hakkında Yüz Proje (1281–1913), çev.Pulat Tacar. Ankara: Gündoğan yay.1999.

Eisner, Robert. *Travelers to an Antique Land: The History and Literature of Travel to Greece*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1991

Fatih Tayfur. *Osmanlı Belgeleri Işığında 1821 Rum İsyanı ve Buna Karşı Oluşan Tepkiler*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: 2003.

Gallant Thomas, *Modern Greece*. Oxford: Oxford University Press, 2003

Gürel, Şükrü Sina. *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri [1821–1993]*. Ankara: Ümit yay. 1993.

Hatipoğlu, Murat. *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı [1821–1922]*. Ankara: TKAE yay., 1988.

İnalçık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300-1600*, c.I. İstanbul: Eren, 2004.

Jelavich, Barbara. *History of the Balkans. I. Eighteenth and Nineteenth Centuries*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.

Jorga, Nicola. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 1774-1912*, c.V, çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Yeditepe Yayını, 2005.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*. c.V. Ankara: TTK, 1997.

Kasaba, Reşat. *Dünya, İmparatorluk ve Toplum Osmanlı Yazılar*, çev. Banu Büyükkal, İstanbul: Kitap yayınevi, 2005.

Kedourie, Elie. *Avrupa'da Milliyetçilik*, çev. M.H. Timurtaş. Ankara: MEB Yayınları, 1971.

Kocabaş, Süleyman. *Paris'in Doğu Yolunda Yaptıkları Tarihte Türkler ve Fransızlar*. İstanbul: Vatan yayınları, 1990.

Kocabaş, Süleyman. *Tarihte ve Günümüzde Türkiye'yi Parçalama ve Paylaşma Plânları*. İstanbul: 1999.

Kürşat F., Altan M., Egeli S. *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*. İstanbul: Kutsun Yayınları, 1978.

Kütükoğlu, Mübahat S. "Yunan isyanı sırasında Anadolu ve Adalar Rum-

larının Tutumları ve Sonuçları”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildiriler-Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e kadar)*. Ankara: Genel Kur. ATASE Yayını, 1986.

McCarthy, Justin. *Ölüm ve Sürgün*, çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılap Yayınları, 1998.

Meriç, Cemil. *Umrandan Uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Mısıroğlu, Kadir. *Moskof Mezâlimi*. c. I, İstanbul: 1992.

Morris, Ian. ed. *Classical Greece: Ancient Histories and Modern Archaeologies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: İletişim, 1999.

Özkaya Yücel. “1821 Yunan (Eflak-Buğdan) İsyanları ve Avrupalıların Karşısındaki Tutumları”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri-Bildiriler Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri (20 Temmuz 1974’e Kadar)*. Ankara: Genel. Kur. ATASE Yayını, 1986.

Phillips, Walter Alison. *The War of Greek Independence, 1821 to 1833*. London : Smith, Elder, 1897.

Sarıcaoğlu Mehmet Esat. *Milli Tarih Açısından Osmanlı Devleti’nde Merkez Taşra İlişkileri (II. Mahmut Döneminde Edirne Örneği)*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001.

Sezer, Hamiyet. “Mora isyanı ve Yunanistan’ın Bağımsızlığı”. *Osmanlı* c.2. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

Smith, M.Llewellyn. *Anadolu Üzerindeki Göz*, çev. Halim İnal. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1978.

Sonyel, R.Salahi. “Yunan ayaklanması günlerinde Mora’daki Türkler nasıl yok edildiler?”, *Belleten*, 233/1998.

Sonyel, R.Salahi. *The Turco-Greek Imbroglia, Pan-Hellenism and The Destruction of Anatoli*. Ankara: Ministry of Foreign Affairs, Centre for Strategic Reserch, 1999.

Sowards, Stewen W. *Twenty-Five Lectures on Modern Balkan History, (The Balkans in the Age of Nationalism)*. <http://www.lib.msu.edu/sowards/balkan/>

Soykan, T. Tankut. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler*. İstanbul: 2000.

Şahin, Süreyya. *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*. İstanbul: Ötüken, 1980.

Taştan, Murat. "Yunanistan Devletinin kuruluşundan İkinci Dünya Harbi Sonuna kadar Türk-Yunan İlişkileri", *Askeri Tarih Bülteni*, 26/50, Şubat 2001.

Terek, Ahmet Bekir. "Yunan Hedefleri ve Stratejisi Karşısında Gerçekler ve Türkiye", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, c.V, s. 29, Şubat 1970.

Thomas, Gordon. *History of The Greek Revolution*, c.2, Londra: 1832.

Torun, Şükrü. *Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs*. İstanbul : 1965.

Turan, Osman. *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, c. II. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1997

Türsan, Nurettin. *Mora Ayaklanmaları ve Yunan Bağımsızlığı*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1994.

Uçarol, Rıfat. *Siyasi Tarih (1789–1999)*. İstanbul: Filiz Kitapevi, 2000.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*, c.IV/ I. Ankara: TTK, 1982

Üçok, Coşkun. "Osmanlı İmparatorluğu ve Rum-Ortodoks Kilisesi", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri-Bildiriler Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri [20 Temmuz 1974'e kadar]*. Ankara: Gn. Kur. ATASE Yayını, 1986.

Ünlü, Nuri. *Ana hatlarıyla İslâm Tarihi, Başlangıcından 1918'e*. İstanbul: 1984.

Vahapoğlu, M.Hidayet. *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okul-*

ları. Ankara:MEB Yayınları, 1997.

Verne, Jules. *L'Archipel en Feu*, 1884. Publication du groupe « Ebooks libres et gratuits » - <http://www.ebooksgratuits.com/> .

Woodhouse, C.M. *The Greek War of Independence*. Londra: Hutchinson, 1952.

Yaz, Nadir. *Ağlayan Batı Trakya*. İstanbul: Yeni Batı Trakya Dergisi Yayınları, 1986.

Yusuf, *Mora Vak'asına Dair Tarihçe*, yazma eser. Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Tarih tasnifi, eski kayıt no: 564

Yücel, Yaşar, Ali Sevim. *Türkiye Tarihi*, c. IV. Ankara: TTK, 1992.

یاد شاہ

[illegible][illegible][illegible]

EK 2

Padişahım

Benim Vezirim

Şevketlû, kerametlû, mehabetlû, kudretlû, velinimetim efendim.

Mora ceziresinin muhafaza ve muharesesi feraiz-i haliyeden olub zira ce-zire-i mezkûre reayası yüz elli binden mütecaviz ve ehl-i seyf beş altı bine bine balığ olacağına binaen bir takımının ulûfe ve tayinâtları cezire tarafın-dan idare olunmak ve bir takımının dahi ulûfeleri kaza canibinden ve tayin-leri cezireden tanzim kılınmak suretiyle semt ve (u) civar olan kazalardan bir kaç bin nefer asker tertib kılınmış olduğundan başka evlâd-ı fâtihândan müretteb iki bin neferin bin neferi İsmail'e (İsmail Kalesi) ve bin neferi dahi cezire-i mezkûre muhafazasına tayin kılınmış ise de hafazallahu teala moskovlunun Korfu (Korfa) vesilesi ve fi'l- asıl Mora reayası hakkında der-kâr olan ihlal ve ifsâdı cihetlerine mebni Mora'nın muhafazasına pek dikkat olunmak feraiz-i haliyeden olmağla Mora'ya vukufu olan vesair iktiza eden kulları celb birle Mora'nın mekâyid-i a'dâdan muhafazası müzakere olun-dukda vâkiâ Mora ceziresinin asakir tayini ile muhafazasına dikkat farz-ı ayn mesabesindedir ve Mora'nın kemaliyle muhafazası Arnavud askeriyile husule geleceği zahirdir ancak Mora reayası Arnavudlardan zahm-horde olduklarına mebni Arnavud askerinin cezireye duhul edeceklerini anladık-larında bir dahi içlerinden çıkmayacakları mülâhazasıyla derdest olan te'lif ve istimâlet usulüne münâfi düşerek yeniden teneffür ve taraf-ı ahara tema-yül ve isyan eylemeleri hatırası dermeyeran olundukda bu mülâhaza variddir ancak Arnavud taifesi Mora reayasının hasmı ise moskov keferesi umumen din ve devletin hasmı olmağla Mora gibi bir sevâd-ı a'zâmin muhafazası için Arnavud idhali mahzuru ehven-i şerr kabilindendir denilerek Mora eyaleti-nin ol tarafda olan Mehmed paşaya ihalesi tezekkür ve ol mutalea dahi Niş canibinde olan Mora valisi Hurşid paşanın kesri mahzuru tefekkür ve İne-bahtı muhafazasında olan Tepedelenli zâde Muhtar paşanın Mora'ya idhali dahi yine Arnavud mehâzîr-i müteferriâtından olacağı tasavvur olunarak şimdilik evlâd-ı fatihandan müretteb iki bin neferin bin neferi İsmail'e tayin olunmuş ise de hamdenlillâhi teala asakir-i saire İsmail'e dahil ve bir taraf-dan gitmekde olduğundan zikr olunan bin neferin dahi Mora'ya tahvili ve Üsküp ve İştib ve Komanova caniblerinden Köprülü ayanı kapucubaşı Emin ağa marifetiyle maa-katık baha yedişer gurus mahiye ile bin beş yüz nefer ve Sarıgöl tabir olunan kazalardan Yenişehirli Mehmed beğ marifetiyle kezalik ol mikdar mahiye ile bin beş yüz nefer tertib olunmak ve neferât-ı mezkû-

renin mahiyeleri Mora ceziresine tevzi' olursa reayanın celbine mugayir olacağına binaen cezireye vusullerinden itibâr ile ve üç aylık mahiyeleri canib-i miriden verilmek ve iktiza eden zahire dahi cezirede olan miri zehayirinden şimdiki halde ruyet olunmak ve üç mah güzârından sonra neferât-ı mezkûrenin işleyecek ulufeleri ber-vech-i suhulet cezireye tevzi olunması mümkün olur ise ol vakit gelişine göre iktizasına bakılmak münasib olur ve kazalardan mukaddema müretteb olan asakirin evamiri gitmiş ise de bu vechle aylıklı sekban ve evlâd-ı fâtihân asakiri beş bin nefere balığ olacağına mebni mukaddemce civar kazalardan tertib olunan neferatın Mora'ya memuriyetleri şimdi tehir ve lede'l-iktizâ Mora kaymakamı tarafından tahrirat vürudu anda Mora'ya vusule şitab ve sürat eylemeleriçün evamiri tesyir kılınmak suretleri münasib mülâhaza olunmuş ise dahi Mora ceziresinin moskovlunun matmah-ı nazırı ve Mora reayasını öteden beru ifsadı olmasa bile reaya-yı mersumenin rusyaluya meyl-i küllileri ma'lûmiyyeti elyevm rusyalunun bir takım asker ve donanması Korfa (Korfu) da bulunması cihetiyle Mora önüne bir gemileri görünse reaya-yı mersumenin ayaklanması ve kesretlerine göre maâz-Allah-u teala münâfi-i memul ber-hâlet zuhuru melhûzâtıdan olmak mülabesesiyle ehven-i şerr add olunarak tiz elden Arnavud askeriyle muhafazası vacibdir. Şu kadar ki Çamlı vesair o makule bi-kâr makulesi Mora reayasının hasm-ı cânı olduğundan fi-mâba'd çıkarılmak dahi bir emr-i asîr olur İnebahtı muhafızı olup kastelde ikamet ile lede-l-hâce Mora'ya asker idhaline memur olan Tepedelenli zâde Muhtar paşa Mora valiliği uhdesinde olan Hurşid paşanın kaymakamı olmak üzere üç dört bin asker ile Mora'ya girub muhafız tayin olunan vezir Mehmed paşa ile bi'l-ittifak iktiza eden mahallere asker yerleştirub mekâyid-i a'dâdan muhafaza eylemek üzere memur kılınsa ve Muhtar paşaya hasr olunmayub oğullarından birini tayin eylemesi Ali paşaya tahrir ve göndereceği Çamlı ve bi-kâr kabilinden olması tekid ve tastir olursa bundan sonra kaymakamlıktan azl olundıkda giden Arnavud askeri dahi beraber çıkarılmak mümkün olabilir ve reayaya teaddiden gayet tevakki eylemesi Ali paşaya dakayıkıyla yazıldıkda ihtimam eden tertibat-ı mezkûre dahi yine icra olındıkda cezire-i Mora'yı muhafazaya kâfi olur vakt ve hale göre bundan enseb ve esra suret yokdur düşmanın fesadından evvel bu tedbirin icrası lazımdır deyu suret merkumeyi istisvâb etmeleriyle muvafık-ı irade-i seniyyeleri ise tanzimine ibtidar olunmak lazım geleceği İsmail'e memur Eğriboz mutasarrıfı vezir Yusuf paşa mukaddem moskovlu sözile tunayı beru tarafa mürûr ve Maçinde ikamet ile İsmail'e gitmesine tekrar ferman olunmuş iken elyevm ol taraflarda ayak sürüdüğü ve kapusu halkı bile olmayub bir işe yaramadığı ve

adab-ı vezarete menafî hareketi ruscuk ayanından muahharen gelub man-
zur-ı hümayûnları buyurulan tahriratda dahi münderic idüğü cihetden defî
vezaretiyle Gelibolu memuriyeti ve Eğriboz sancağının bila mansıb Mora
muhafazasında olan müşarü'l-ileyh Mehmed paşaya veya ahara tevcihi mü-
lahaza olındığı muhât-ı ilm-i âlîleri buyuruldıkda ol babda emr-i ferman
şevketlû kerametlû mehabetlû kudretlû velinimetim efendim padişahım
hazretlerindir.

BOA, HAT150/6326